
Od vazalství k partnerství – maďarsko-ruské vztahy v 90. letech

László Póti

Maďarsko-ruské vztahy v 90. letech jsou vztahy mezi dvěma stranami, jež současně procházejí celkovými radikálními a rychlými změnami vpravdě historického významu. Tyto změny se dotýkají jak vnitřních, tak i vnějších aspektů obou zemí. Ve vnitřní politice se obě země potýkají s přechodem od *ancien régime* k demokracii a k tržní ekonomice. I když je možné v tomto procesu najít řadu rozdílností, celkové směřování obou zemí je do značné míry srovnatelné. Pokud však jde o zahraničněpolitickou stránku těchto změn, jsou rozdíly větší a významnější. Zatímco Maďarsko se odvrátilo od Sovětského svazu/Ruska a nastoupilo cestu k integraci do euroatlantických struktur, velká východní velmoc se teprve pokouší nalézt svou novou identitu a roli jako autonomní gravitační bod integrace v postsovětském prostoru.

Maďarsko-sovětské/ruské vztahy v období 1990–1996 prošly mnohými proměnami – od počátečního vzájemného odcizení až k dnešnímu stavu, kdy jsou založeny na vyváženém standardní bázi jako kterýkoli jiný mezistátní vztah. Následující stať se zabývá analýzou vývoje těchto dvoustranných vztahů a pokouší se určitým způsobem definovat jejich zaběhnutý modus operandi.

Maďarsko-sovětské/ruské vztahy mezi lety 1990–1996 lze rozdělit zhruba na tři období, která zároveň určují i strukturu této stať:

1) 1990–1991 – období první fáze změny systému v Maďarsku a poslední fáze vnitřních reforem v SSSR a snahy o redefinici sovětské politiky vůči východní Evropě. Tyto dva procesy probíhaly souběžně s růstem nezávislosti jednotlivých sovětských republik, který vyvrcholil dezintegrací Sovětského svazu.

2) 1992–1994 – období počátků nezávislého Ruska na jedné straně a období druhé poloviny funkčního období první demokratické vlády v Maďarsku na druhé straně.

3) 1994–1996 – období definice ruských národních zájmů a počáteční období druhé maďarské vlády po pádu komunismu.

Rozvod, 1990–1992

Počátky maďarsko-ruských vztahů je třeba sledovat od dob, kdy stále ještě existoval Sovětský svaz a Ruská federace byla pouze jednou ze svazových republik. Toto období je typické střetem nanejvýš odlišných zájmů Maďarska a Sovětského svazu/Ruska, který vyvrcholil dramatickým přerušením politických, hospodářských i dalších kontaktů. Jeho příčinou byla snaha sovětského vedení udržet si alespoň zbytek svého vlivu v oblasti, přičemž maďarská politická reprezentace se naopak soustředila především na to, aby se tohoto vlivu ve všech oblastech zbavila.

Je třeba si uvědomit, že v Maďarsku se v té době postupně formovala pluralitní demokratická společnost, zatímco v Sovětském svazu přežíval předchozí socialistický systém. Šlo tedy do značné míry nejen o mezistátní spor, ale také o spor ideologické povahy, kdy na jedné straně stál sovětský reformní socialismus a na druhé straně maďarský konzervativní nacionalismus.

První problém ve vztazích mezi Maďarskem a Sovětským svazem (tj. osud Varšavské smlouvy) měl multilaterální povahu. V době nástupu první demokratické vlády v Maďarsku

v květnu 1990 Varšavská smlouva sice stále existovala, avšak nezadržitelně špěla ke svému zániku. Rostoucí počet zemí – především státy visegrádské skupiny – ji chtěl rozpustit, nebo alespoň opustit její struktury, zatímco SSSR ji považoval za nástroj svého vlivu ve východní Evropě. Otázka budoucnosti tohoto paktu byla vsutku choulostivá, neboť sovětské jednotky byly přítomny ve většině členských zemí, včetně Maďarska. A to byl hlavní důvod, proč maďarská vláda nesáhla k radikálnímu řešení.

Vládní program prohlašoval, že třebaže cílem Maďarska je vystoupení z Varšavské smlouvy, nejde o „okamžitý krok, nýbrž o proces, jehož prvním krokem je odchod z vojenských struktur paktu do 31. prosince 1991“.¹ Zároveň maďarská vláda zamýšlela modifikovat charakter Varšavské smlouvy a dojednat konkrétní lhůtu pro stažení sovětských vojsk ze svého území. V obdobně umírněném duchu se dokument nezmiňoval ani o členství Maďarska v Severoatlantické alianci jako o prioritním zahraničněpolitickém cíli. Bylo víceméně zásluhou Maďarska, že schůzka hlav států Varšavské smlouvy v Moskvě v červnu 1990 rozhodla o urychlení její reformy. Vzhledem k tomu, že postupně rostl počet zemí, jež dávaly přednost zániku této organizace, na dalším summitu Varšavské smlouvy v Budapešti byla rozpuštěna vojenská struktura aliance a bylo přijato rozhodnutí o ukončení činnosti celého paktu, k čemuž později došlo v Praze.

Otázka stažení sovětských vojsk, „dočasně“ umístěných na maďarském území, byla přirozeně úzce svázána s osudem Varšavské smlouvy. Nakonec to byla poslední maďarská „socialistická“ vláda, která sjednala a v březnu 1989 podepsala dohodu o stažení těchto vojsk do 30. června 1991. Více než 100 000 vojáků a jejich rodinných příslušníků bylo skutečně staženo podle stanoveného časového harmonogramu a poslední sovětský voják opustil maďarské území 16. června 1991. Nevyřešen však zůstal finanční aspekt odchodu. Sovětská strana požadovala kompenzaci za budovy a materiál, které považovala za investici, jíž se nehodlala vzdát. Maďarská strana naopak tvrdila, že se škody na životním prostředí země v důsledku pobytu sovětských vojsk přinejmenším vyrovnají částce, kterou Moskva požadovala jako vyrovnání.

Vztahy mezi oběma zeměmi přitom negativně poznamenaly opakované výhrůžky velitele sovětských vojsk v Maďarsku generála Burlakova, že zpomalí, či dokonce zastaví stahování sovětských vojsk, pokud nebudou všechny finanční záležitosti urovnány ke spokojenosti sovětské strany. To samozřejmě vyvolalo rozhodný protest maďarské vlády.²

Dalším problémem finančně-hospodářské povahy byl na počátku roku 1990 přechod ke vzájemnému účtování v tvrdé měně namísto dříve volně směnitelných rublů. Díky dlouhotrvajícímu obchodnímu přebytku Maďarska dosáhl sovětský dluh výše 1,6 mld. \$, který uznaly obě strany. Zároveň byla zahájena jednání o způsobu jeho uhrazení, avšak do konce roku 1991 nebylo dosaženo žádného podstatnějšího výsledku.

V roce 1990 byla rovněž otevřena otázka dvoustranných smluv. Na setkání hlav států Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v Paříži v listopadu 1990 se premiér Jozsef Antall a sovětský prezident Michail Gorbačov dohodli na tom, že zahájí jednání o nové bilaterální smlouvě mezi oběma zeměmi.³ Předběžná jednání mezi ministerstvy zahraničí začala v prosinci 1990 a trvala celý následující rok. Konečná verze smlouvy byla podepsána 6. prosince 1991.

Vzhledem k tomu, že tato jednání probíhala při současné likvidaci Varšavské smlouvy, sovětská taktika se v průběhu roku měnila. V duchu Kvicinského doktríny se sovětská strana pokoušela dosáhnout omezení budoucí maďarské zahraniční politiky na bilaterálním základě. Přijetím dobře známé „bezpečnostní klauzule“, prosazované sovětskou stranou, by se oba signatáři zavázali nevstoupit do žádné organizace, kterou by druhá strana považovala za nepřátelskou. Díky společnému postupu zemí visegrádské skupiny se tato klauzule neobjevila v žádné z podepsaných bezpečnostních smluv.⁴

Dne 6. listopadu 1991 podepsal v Moskvě maďarský premiér dva důležité dokumenty – maďarsko-sovětskou smlouvu se sovětským prezidentem Gorbačovem a maďarsko-ruskou smlouvu s ruským prezidentem Borisem Jelcinem. Kromě toho byl podepsán protokol

o navázání diplomatických styků mezi Maďarskou republikou a Ruskou federací.⁵ Maďarský premiér Antall při této příležitosti prohlásil na adresu maďarsko-ruských vztahů: „*Musíme odklidit zbytky minulosti a vytvořit přátelství postavená na svobodné vůli našich národů. Navázání diplomatických vztahů s Ruskem přisuzujeme obzvláštní důraz.*“⁶ Maďarsko-ruská smlouva však byla ruskou stranou ratifikována až v roce 1995 z důvodů, jež budou vysvětleny později.

Charakteristickým rysem maďarského přístupu v tomto období byla absence bilaterálních setkání na nejvyšší úrovni. Premiér Antall se se svými sovětskými protějšky setkával výhradně na multilaterálních fórech (KBSE, Varšavská smlouva, jednání s představiteli Evropské banky pro obnovu a rozvoj) a ministr zahraničí Géza Jeszenszky navštívil za celou dobu Moskvu pouze jednou v květnu 1991, po čemž následovala téměř dvouapůlletá přestávka. K této absenci kontaktů se sovětskou zahraniční politikou přistoupila navíc silně emotivní protisovětská a protiruská prohlášení ze strany některých poslanců stran maďarské vládní koalice. Snad nejilustrativnějším projevem byla snaha omluvit účast Maďarska na tažení proti SSSR během druhé světové války jako součást boje proti bolševismu. Na druhé straně se rozvíjely dobré osobní vztahy mezi premiérem Antallem a prezidentem Jelcinem. Koneckonců Antall byl v pořadí druhým zahraničním politikem, který během pokusu o puč v srpnu 1991 vyjádřil ruskému prezidentovi bezvýhradnou podporu.⁷

Mírové soužití, 1992–1994

Toto období bylo charakterizováno zcela novými okolnostmi. Sovětský svaz, Varšavská smlouva a Rada vzájemné hospodářské pomoci přestaly existovat, sovětské jednotky byly staženy, ideologický náboj ve vztahu k Rusku byl do značné míry oslaben.

Hlavní událostí tohoto období byla oficiální návštěva ruského prezidenta B. Jelcina v Budapešti v listopadu 1992. Ta znamenala skutečný průlom ve vzájemných vztazích, neboť během ní bylo dosaženo dohody o některých tématech, jež byla do té doby neřešitelná a jež bránila rozvoji vzájemných vztahů. Celkem bylo podepsáno sedm dohod o nejrůznějších otázkách – jako např. o národnostních menšinách, o kulturním bohatství odvezeném z Maďarska po druhé světové válce, o spolupráci v kulturní oblasti. Nejvýznamnějším úspěchem zmíněné návštěvy bylo však tzv. nulové řešení ohledně vzájemných finančních pohledávek souvisejících s odchodem sovětských vojsk z Maďarska. Ruská i maďarská strana se zřekly jakýchkoli vzájemných peněžních nároků. Rovněž bylo dohodnuto, že první polovina někdejšího sovětského dluhu v celkové výši 1,6 mld. \$ bude uhrazena dodávkami sovětské vojenské techniky. Kromě toho velmi dobře zapůsobila Jelcinova řeč, v níž odsoudil sovětskou invazi v roce 1956 a která vytvořila pro rusko-maďarské vztahy minulostí nezátížený prostor.

Pokud jde o ruský dluh, ruská strana do roku 1993 odprodala Maďarsku 29 letounů MIG–29 jako úhradu první poloviny sovětského dluhu. Později – během návštěvy ruského premiéra Černomyrdina v dubnu 1994 – Moskva naznačila ochotu zaplatit druhou polovinu dlužné částky nikoli jen ve formě vojenské techniky, ale rovněž nevojenskými zbožím a investicemi. Po určité době se dokonce uvažovalo o ruském podílu na budování další linky budapeštského metra. K tomu však nakonec nedošlo.⁸

Jsou-li maďarsko-ruské vztahy ve srovnání se vztahy s ostatními středoevropskými státy do značné míry výjimečné, je to mj. i díky otázce menšin. Po rozpadu Sovětského svazu se 25–30 milionů etnických Rusů ocitlo v postavení menšiny. Tato situace, z ruského pohledu zcela nová, je velmi podobná problému, s nímž se Maďarsko potýká již po desetiletí. V ruském případě představují ruské etnické menšiny pouze o něco málo více než 10 % obyvatelstva, zatímco v případě Maďarska je to více než 30 %. Proto byla v této oblasti navázána spolupráce mezi oběma zeměmi a během zmíněné Jelcinovy návštěvy byla podepsána Deklarace o zásadách spolupráce mezi Maďarskou republikou a Ruskou federací v oblasti ochrany národnostních, etnických, církevních a jazykových práv menšin.⁹ Tento dokument

však zůstal pouze na papíře, neboť maďarská strana nechtěla být v následujícím období spojována s ruskou asertivitou vůči zemím bývalého Sovětského svazu.

V obdobné souvislosti je třeba vidět rovněž návštěvu prezidenta Arpáda Göncze v oblastech Ruské federace osídlených ugrofinskými národy, k níž došlo na přelomu června a července 1993.¹⁰ Maďaři považují tato etnika (Komi, Mari, Mordviny, Udmurty, Chanti a Manši) za etnicky příbuzná. Maďarsko proto naznačilo snahu přispět k jejich kulturnímu rozvoji a k zachování jejich národně-kulturní identity.

K ratifikaci maďarsko-ruské smlouvy, podepsané v prosinci 1991, však až do konce druhého období (1994) nedošlo. Osud této smlouvy představoval během následujících let jeden z hlavních problémů maďarsko-ruských vztahů. Smlouva byla ruskému parlamentu poprvé předložena k ratifikaci v lednu 1993, avšak samotný akt byl odložen s odvoláním na procedurální otázky. K textu smlouvy totiž nebyly přiloženy dopisy maďarského a ruského ministra zahraničí, které odsuzovaly sovětskou intervenci z roku 1956 a jež měly být integrální součástí smlouvy.¹¹ Další pokus o ratifikaci dokumentu se uskutečnil v červnu 1993, avšak tentokrát ji znemožnil nedostatečný počet přítomných poslanců.

Kromě těchto překážek formální povahy existovaly i hlubší příčiny pro zpoždování ratifikace, která bylo do značné míry rukojmím zostřujícího se mocenského boje mezi prezidentem a parlamentem. Svou roli sehrála také rostoucí kritika Kozyrevovy zahraniční politiky. Na ruské straně se rovněž objevil nesouhlas s tím, aby se Ruská federace omlouvala za invazi v roce 1956, tedy za něco, čeho se dopustil Sovětský svaz.¹² V této souvislosti lze ocitovat slova vůdce opozice Sergeje Baburina: „*Nechápu, proč by se Rusko mělo omlouvat za něco, čeho se v roce 1956 dopustil Sovětský svaz. Proč bychom se neměli omluvit raději za to, co Rusko udělalo v roce 1849? Tehdejší agrese proti maďarskému demokratickému hnutí je mnohem jasnější. Druhou stranou mince je rovněž skutečnost, že během druhé světové války Maďarsko a Sovětský svaz byly na opačné straně.*“ Kromě toho se objevily obavy, že taková omluva by mohla založit precedens pro ostatní případy.¹³ „Starý“ ruský parlament až do svého rozehnutí v říjnu 1993 již o ratifikaci státní smlouvy nejednal a nová Duma, která vyšla z voleb v prosinci 1993, se k této otázce dostala až v lednu 1995.

V září 1993 navštívil ministr zahraničí Jeszenszky po dvou a půl letech Moskvu. Kromě aktuálních otázek a podepsání obvyklé dohody o spolupráci se jednalo i o budoucnosti evropské bezpečnosti. Jeszenszky zde přednesl velmi umírněnou představu ohledně vstupu Maďarska do NATO. K němu mělo údajně dojít až po začlenění Maďarska do Evropské unie.

Několik dnů po Jeszenszkého odjezdu navštívil Moskvu maďarský ministr obrany Lajos Fur. Po diskuzi, týkající se např. vojensko-technologické spolupráce, péče o pohřebiště sovětských vojáků v Maďarsku a maďarských vojáků na ruském území, vyjádřila maďarská delegace zcela jasnou podporu Jelcinovi v jeho zostřujícím se konfliktu s parlamentem, která byla pokračováním linie započaté v době pokusu o puč v srpnu 1991.

Během let 1993–1994 se uskutečnily další vzájemné návštěvy na úrovni ministrů, které postupně stavěly maďarsko-ruské vztahy na věčný a pracovní základ. V září 1993 to byla návštěva maďarského ministra průmyslu a obchodu v Moskvě, o měsíc později pak pobyt ruského ministra vědy a technologie v Budapešti. V prosinci 1993 navštívil maďarský ministr zemědělství Ruskou federaci a tentýž měsíc zavítal do maďarského hlavního města ruský ministr zahraničního obchodu. Ministr Kozyrev po své návštěvě Budapešti oznámil svou spokojenost s tím, že maďarská politická reprezentace počítá s členstvím v NATO nejdříve v časovém horizontu 3–5 let.

V dubnu 1994 se v Budapešti sešel ruský premiér Černomyrdin se svým maďarským protějškem Borosssem, který v čele vlády nahradil zesnulého Jozsefa Antalla. Vedle řady hospodářských dohod byla uzavřena smlouva o zpětném vývozu jaderného odpadu z jediné maďarské jaderné elektrárny do Ruska. Dohoda, jak se dalo očekávat, vyvolala v politických sférách Ruska negativní reakci.¹⁴

V květnu 1994 se poprvé sešla maďarsko-ruská restituční komise, která se zabývala právní stránkou odvozu některých maďarských kulturních a historických památek po druhé

světové válce. Komise dosáhla shody alespoň v tom, že bude pořízen katalog všech odvezených předmětů. Symbolicky posledním aktem maďarské konzervativní vlády bylo slavnostní převezení ostatků premiéra vlády meziválečného Maďarska Istvána Bethlena, který byl pohřben v Sovětském svazu.

Maďarsko-ruské vztahy lze v roce 1994 považovat již do značné míry za normalizované, vyváženější, pracovní a zbavené ideologického nánosu. Problémy přetrvávající z minulosti byly buď vyřešeny, nebo se jejich urovnání „pohnulo“ značně kupředu. Konstruktivní prvky postupně nahrazovaly prvky negativní, které převažovaly v předchozím období, kdy po podepsání základní smlouvy nedošlo ani k jedné návštěvě na nejvyšší úrovni a veškeré kontakty byly omezeny na multilaterální setkání a na „diplomacii po telefonu.“ Šlo tak o období jakéhosi mírového soužití. Na jedné straně nedocházelo k přímým konfliktům zájmů a vzájemné vztahy se rozvíjely na věcné a pracovní bázi. Na druhé straně však v Maďarsku i nadále přetrvávala nedůvěra a obava z destabilizace mezinárodní situace, zatímco v Rusku rostl odpor proti vstupu Maďarska do Severoatlantické aliance.

Partnerství, 1994–1996

Kromě vzrůstající důslednosti a asertivity ruské zahraniční politiky i ve vztahu k zemím střední Evropy spočívalo tehdy novum maďarsko-ruských vztahů v zahraničněpolitickém programu socialisticko-liberální vládní koalice v Maďarsku. Obecně se dostalo Ruské federaci v maďarské zahraniční politice mnohem větší váhy. To však neznamená, že by se Rusko stalo její novou prioritou na úkor snahy o integraci do západoevropských a transatlantických struktur. Tento zahraničněpolitický posun se v kruzích maďarských socialistů projevil především ve snaze „znovuzískat východní trhy“ a zároveň v přístupu „ani veto, ani tabu“ ve vztahu k Severoatlantické alianci. V důsledku tohoto posunu se kontakty mezi Maďarskem a Ruskem staly zcela běžnými a pravidelnými.

Jako první člen nové vlády navštívil Moskvu ministr průmyslu a obchodu László Pál s pověřením diskutovat o otázkách ruského dluhu vůči Maďarsku, o ruských ropných dodávkách atd. Ruský ministr zemědělství Alexander Zaverjucha v říjnu 1994 v Budapešti jednal o dvoustranné spolupráci v rostlinné výrobě, která měla dlouhou tradici již z předchozích let. Jeho maďarský protějšek mu oplatil návštěvu v lednu 1995 a v březnu 1995 navštívil Moskvu premiér Gyula Horn v doprovodu ministra průmyslu a obchodu.

I když k očekávanému zásadnímu obratu v hospodářských vztazích mezi Ruskem a Maďarskem nedošlo a nepodařilo se „znovuzískat východní trhy“, přece jen se zintenzivnily hospodářské styky a vzájemný obchod se stabilizoval na výši 2–2,5 mld. \$ ročně. Bylo dosaženo dohody o dodávkách ruského zboží v celkové hodnotě 600 mil. \$ (polovina ve formě vojenské techniky a polovina v surovinách, v nákladních a osobních automobilech), čímž se měl ruský dluh do konce roku 1996 snížit na pouhých 300 mil. \$.¹⁵ Pokud jde o permanentní obchodní přebytek Ruska ve výši 1 mld. \$ (díky dodávkám ropy a zemního plynu), nebylo prozatím nalezeno žádné řešení.

Pozici premiéra Horna ohledně rozšíření Severoatlantické aliance lze – jak již bylo řečeno – označit jako „ani veto, ani tabu“. Moskva si nesmí osobovat právo rozhodovat o vstupu Maďarska ani jiných zemí do NATO, avšak zároveň je třeba vést s Moskvou dialog ohledně rozšíření a považovat její názor za přínosný pro celou diskuzi týkající se rozšíření NATO.¹⁶

Během Hornovy návštěvy v Moskvě v březnu 1995 došlo rovněž k výměně ratifikačních dokumentů k maďarsko-ruské základní smlouvě.

Poslední spornou otázkou byla otázka majetkové restituce. První kroky směřující k jejímu vyřešení byly podniknuty v roce 1992, kdy Jelcin podepsal dohodu o spolupráci. Komise, která byla k tomuto účelu ustavena, však nebyla schopna dojít k jednoznačnému výsledku, a to mj. díky tomu, že se ruský postup během doby poněkud přitvrdil. V červenci 1996 přijala Duma, dolní komora ruského parlamentu, rezoluci o tom, že kulturní statky odvezené ze zemí poražených ve druhé světové válce nebudou předmětem žádných jedná-

ni. Horní komora parlamentu – Rada federace – tuto rezoluci zamítla jako protiústavní a neslučitelnou s mezinárodními smlouvami. To však neznamená, že byla otevřena cesta ke konstruktivnímu jednání o navrácení majetku. Ruský přístup je následující. Nelze a priori vylučovat dohodu o těchto záležitostech a jednání o nich by měla probíhat, avšak konečný návrat by se měl uskutečnit na základě výměny uměleckých předmětů.¹⁷

Vzhledem k tomu, že otázka národnostních menšin v maďarské zahraniční politice do značné míry ztratila význam, nedochází v této oblasti mezi oběma zeměmi prakticky k žádné spolupráci.

Kromě NATO se v maďarsko-ruských bilaterálních vztazích objevila z mezinárodních organizací ještě Konference/Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Maďarsko bylo hostitelem setkání, které v prosinci 1994 přetvořilo původní konferenci v organizaci. Ruská diplomacie se tehdy snažila získat maďarskou podporu pro svůj záměr přetvořit OBSE na základ evropské bezpečnostní architektury. Jako předsedající země OBSE Maďarsko organizovalo misi OBSE v Grozném. Z tohoto důvodu také mnozí neprávem obviňovali Maďarsko z toho, že v čečenském konfliktu straní Rusku.

* * *

Ve srovnání se sovětskou érou lze ve vztahu Ruska ke střední Evropě vypořádat několik základních rozdílů:

1) Ruská politika vůči tomuto regionu již není pouhým prodloužením vnitřní politiky na základě ideologické příbuznosti. Naopak, onen vztah je součástí standardní ruské zahraniční politiky.

2) Došlo k poměrně radikálnímu snížení významu střední a východní Evropy v zahraniční politice Moskvy. Tato oblast již nepředstavuje první z priorit ruské zahraniční politiky, jak tomu bylo v předchozím období.

3) Na rozdíl od předchozího blokového přístupu Rusko nyní praktikuje individuální přístup k jednotlivým zemím.

Výraznější kontinuita s předchozím obdobím však i nadále zůstává v otázkách souvisejících s evropskou bezpečností. Přitom ruskou bezpečnostní politiku ve vztahu ke střední Evropě lze charakterizovat jako historii několika doktrín, jež spojovala snaha omezit zahraniční politiku středoevropských zemí. Nejdelší období zabírala tzv. Brežněvova doktrína, založená na jednotném chápání ideologie a priorit vnitřní, zahraniční a bezpečnostní politiky. Toto období lze označit za *multidimenzionální omezení*.

Poslední období Gorbačovovy éry přineslo oslabení ideologické jednoty a poskytlo východoevropským zemím více volnosti ve vnitřní politice. Přitom spojenci měli i nadále setrvat v rámci Varšavské smlouvy. Tento přístup lze označit za *multilaterální omezení*.

Rok 1991 je možné označit za rok Kvicinského doktríny. Sovětský zájem se podle ní soustředil na zabránění vstupu východoevropských zemí do západních bezpečnostních struktur, zejména do NATO. Kvicinského doktrína představovala pokus o jakési *bilaterální omezení*.

Kozyrevova doktrína jde o jeden krok dále v tom, že o dosažení cílů ruské zahraniční politiky usiluje nikoli v rámci dvoustranných smluv, nýbrž se snaží o postup v širším rámci, v němž usiluje o zpomalení procesu přijetí východoevropských zemí do západních struktur. Jde tedy o jakési *nepřímé omezení*, kdy Moskva otevřeně nepopírá právo té které země svobodně vstoupit do kterékoli mezinárodní organizace, zároveň však brání rozšíření Severoatlantické aliance prostřednictvím svých kontaktů se Západem. Vzhledem k tomu, že v současnosti není žádná středoevropská země objektem bezpečnostní hrozby, je třeba údajně uvažovat o celoevropském bezpečnostním systému. Jiná než celoevropská řešení hrozí tím, že vyvolají nové dělící linie napříč Evropou a ohrozí demokratizační proces Ruska.

V poslední době existuje jakási další modifikace Kozyrevovy doktríny, která připouští určitý kompromis v otázce rozšíření Severoatlantické aliance. Podle této verze by cena za ruský souhlas s rozšířením měla být následující: rozdílné termíny přijetí jednotlivých zemí,

příčemž některé země (Pobaltí a Ukrajina by ze členství měly být předem vyloučeny), zákaz rozmístění útočných (jaderných) zbraní a vojenských základen NATO na území nových členských států, omezení vojenských cvičení v blízkosti ruského území, garance pro Kaliningradskou oblast jako součást ruského území.

Na maďarské straně existuje mezi všemi důležitými politickými silami v zemi konsenzus v tom, že Maďarsko nesmí spadat do sféry přímého ruského vlivu. Pouze extrémně levicová Dělnická strana, která nemá ani parlamentní zastoupení, zastává jednoznačně proruské stanovisko. Z hlediska maďarské zahraniční politiky jsou proruské stanovisko a prozápadní stanovisko neslučitelnými alternativami. Maďarská politická elita, ať už jde o konzervativce, liberály, či sociální demokraty, se jednoznačně vyslovila pro členství své země v evropských a transatlantických strukturách.

Proto Maďarsko v žádném případě nevstoupí do multilaterální struktury vedené Ruskem, ať už by šlo o oblast politickou, bezpečnostní, či hospodářskou. Maďarská odpověď na ruské pokusy vytvořit jakousi novou RVHP byla proto jednoznačně negativní. Budapešť dává přednost rozvoji bilaterálních vztahů, jež není třeba přenášet na nějakou institucionalizovanou multilaterální bázi. A to je společný zájem všech východoevropských zemí. Podobně se Maďarsko staví i k ruským pokusům připojit se ke Středoevropské dohodě o volném obchodu, které považuje za nepřijatelné, protože by narušily vnitřní rovnováhu této mladé a křehké regionální formace. Maďarsko nepřistoupí ani na žádný druh zvláštního dvoustranného vztahu s Ruskem, který by mohl zpomalit proces jeho začleňování do západních struktur. Kromě toho existují oblasti, kde je třeba zvláštní postavení Ruska pro Maďarsko ještě snížit – v oblasti dodávek ropy a zbraní.

Maďarsko usiluje o takové evropské uspořádání, v němž bude ruský problém vyřešen. Maďarský přístup – na rozdíl od některých středoevropských zemí – spočívá v přesvědčení, že při budování evropské bezpečnostní architektury nelze přehlížet legitimní ruské zájmy. Z tohoto pohledu je maďarská strana ochotná v otázce rozšíření NATO přistoupit na určité kompromisy, pravděpodobně na základě již zmíněné poslední verze Kozyrevovy doktríny.

¹ A Nemzeti Megújodas Programja. Budapest 1990, s. 177.

² Viz Magyar Hírlap, 5. 7. 1990.

³ Viz Külügyminiszteriumi Tájékoztató (Informační bulletin Ministerstva zahraničí Maďarské republiky). Budapest 1990, s. 309.

⁴ Pouze Rumunsko podepsalo dokument, který takovou klauzuli obsahoval. Avšak díky rozpadu SSSR tato smlouva nikdy nebyla ratifikována.

⁵ Viz Külügyminiszteriumi Tájékoztató (Informační bulletin Ministerstva zahraničí Maďarské republiky). Budapest 1991, s. 371.

⁶ Népszabadság, 7. 12. 1991.

⁷ Viz Külügyminiszteriumi Tájékoztató (Informační bulletin Ministerstva zahraničí Maďarské republiky). Budapest 1991, s. 106.

⁸ Viz Népszabadság, 13. 9. 1996.

⁹ Viz Népszabadság, 12. 11. 1996.

¹⁰ Viz Népszabadság, 12. 6. 1996.

¹¹ Během souběžných rozhovorů o smlouvách se Sovětským svazem a Ruskou federací premiér Antall navrhl vložit do preambule smluv odstavec týkající se intervence v roce 1956. Zatímco Gorbačov takové doplnění odmítl, Jelcin souhlasil. Technicky to mělo být provedeno tak, že takovýto odstavec měl být obsažen v dopisech, které si mezi sebou vymění ministři zahraničí. A k tomu také došlo.

¹² Viz Népszabadság, 28. 1. 1993, s. 3.

¹³ Népszabadság, 26. 6. 1993.

¹⁴ Viz Népszabadság, 1. 4. 1994. Viz též Népszabadság, 7. 4. 1994.

¹⁵ Viz Magyar Hírlap, 10. 7. 1994.

¹⁶ Viz Népszabadság, 8. 3. 1995.

¹⁷ Viz interview se zástupcem ministra kultury Michajlem Švidkojem: Moskva: Mukincsygyben csak csere. Népszabadság, 19. 7. 1996.

Poznámka: Tato stať je součástí projektu Nové Rusko a střední Evropa, který v roce 1996 vedl PhDr. Petr Luňák.